

Демократија кроз образовање у Србији и региону

Регионална конференција у организацији Института за педагошка истраживања и Савета Европе

Демократизација друштва и неговање демократске културе представљају циљеве који не спадају само у домен права и политике, већ је реч о циљевима који прожимају друштво у целини. Година која је на измаку проглашена је од стране Савета Европе за *Европску годину грађанског друштва кроз образовање* управо да би се указало на значај образовања за развој активног грађанства. «Година» представља завршницу осмогодишњег рада Савета Европе у области образовања за демократско грађанство, а обележена је кроз низ манифестација широм Европе – од конференција, преко форума, до филмског фестивала «Грађанско образовање кроз очи Европљана», који је одржан у Стразбуру. Европска година грађанског друштва кроз образовање је обележавана и у нашој земљи кроз активности Министарства просвете и спорта Републике Србије, као и низа невладиних организација.

Завршница «Године» се поклапа са завршницом четворогодишњег пројекта Института за педагошка истраживања под називом *Васпитање и образовање за изазове демократског друштва*. Резултат рада на овом пројекту представља низ монографија у издању Института: *Изазови демократије и школа* (Аврамовић, Максић, 2002), *Верска настава и грађанско васпитање у школама у Србији* (Јоксимовић, 2003), *Уважавање различитости и образовање* (Шефер, Максић, Јоксимовић, 2003), *Социјално понашање ученика* (Крњајић, 2004), *Васпитање младих за демократију* (Јоксимовић, 2005). Такође, током протеклих година је у оквиру истог пројекта организовано и неколико скупова: *Ка новој школи* (2001), *Интеркултурално и религијско образовање у Србији* (2001), *Грађанско образовање у Србији* (2002), *Знање и курикулум* (2003), *Промене у школском курикулуму и квалитет образовања* (2004). Последњи скуп у овом низу представља тачку конвергенције рада на пројекту Института за педагошка истраживања и обележавања Европске године грађанског друштва кроз образовање у нашој земљи. Реч је о регионалној конференцији *Демократија кроз образовање у Србији и региону* која је одржана 12. и 13.

децембра у хотелу Метропол у организацији Института за педагошка истраживања, а под покровитељством Савета Европе.

Конференција је, по речима др Миросаве Ђуришић-Бојановић, председнице програмског одбора, имала за циљ разматрање искустава, проблема и перспектива у области образовања за демократију у земљи и региону. Окупљено је око 70 учесника, међу којима су били гости из региона – Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Македоније, представници Министарства просвете и спорта Републике Србије, Завода за унапређивање образовања и васпитања, Универзитета, научних института, невладиних организација, школских управа, основних и средњих школа.

У уводном обраћању др Славица Максић, директорка Института за педагошка истраживања, упознала је учеснике са резултатима рада на пројекту *Васпитање и образовање за изазове демократског друштва*. Александар Стојановић, представник канцеларије Савета Европе у Београду, и Емир Ацовић, представник Централне Савета Европе у Стразбуру, представили су основне идеје, циљеве, стратегије и ефекте досадашње примене пројекта Савета Европе *Образовање за демократско грађанство* (EDC). Покренут још 1997. године као истраживачки пројекат са циљем дефинисања основних појмова у области, пројекат је до сада прошао кроз две фазе током којих су артикулисана основна начела образовања за демократско грађанство, а успостављена је и мрежа EDC координатора као посредника између политике и праксе. Трећа фаза пројекта би требало да почне 2006. године, са циљем продужетка и јачања политике и имплементације образовања за демократско грађанство. Посебан фокус у овој фази биће стављен на друштвену кохезију, инклузију, поштовање људских права, демократско управљање образовним институцијама и на јачање капацитета за обуку наставника.

Након уводног и поздравног обраћања уследило је разматрање теоријских и концептуалних проблема и дилема. Кључни корак у том правцу било је мапирање области образовања за демократију у контексту образовног система као целине. Међу учесницима је успостављен консенсус да се демократизација школе не остварује само кроз посебне предмете, већ да је реч о процесу који захвата више нивоа. Истакнуте су препреке и могућности образовања за демократију на нивоу друштва, образовног система и појединца. Образовање за демократију које се за сада реализује парцијално, по речима др

Миросаве Ђуришић-Бојановић, не може задовољити критеријуме ефективности и ефикасности у образовању, већ је неопходно концептуализовати интегрални курикуларни приступ образовању за демократију. Значај развоја демократске личности и моралног васпитања за компетентно и одговорно учешће младих у одлучивању је истакла др Снежана Јоксимовић. Такође, концепција образовања за демократију, по речима др Зорана Аврамовића, треба да се заснива на малим курикуларним променама. Имајући у виду сложене друштвене и политичке односе у Србији и региону, пред школу не треба постављати максималистичка очекивања када је у питању њена улога у демократизацији друштва. У расправи након првог дела преовладало је мишљење да друштвене и политичке препреке и проблеми као контекст у коме се спроводи демократизација не могу „заобићи“ школу и да ће значајно утицати на преображај школе у институцију која припрема младе за живот у демократији.

Највећи део конференције је био посвећен излагању пројеката усмерених на демократизацију образовног система. Пројекте које подржава Министарство просвете и спорта Републике Србије представила је мр Снежана Вуковић, саветник за стратегију, развој и демократизацију образовања. Међу тим пројектима поменути су пројекти усмерени на унапређење образовања националних мањина: «Суочавање са прошлошћу», «Етноисторијски водич кроз Србију» и сл. Посебну пажњу је привукло увођење изборног наставног предмета за VII разред основне школе под називом «Пројекат Грађанин», који за циљ има учење принципима живота, понашања и рада у савременом грађанском друштву. На конференцији није пропуштена прилика да се спомену темељи демократизације образовања који су постављени још 2001. године. Елеонора Влаховић, саветник Завода за унапређивање образовања и васпитања, упознала је учеснике са историјатом увођења предмета грађанско васпитање, којим се до 2005. пре свега бавило Одељење за демократизацију образовања при Министарству просвете и спорта Републике Србије, а које је сада у надлежности новооснованог Завода за унапређивање образовања и васпитања.

Поред представника Министарства просвете и спорта, на конференцији је био заступљен и невладин сектор. У име Грађанских иницијатива, једне од најактивнијих невладиних организација у области образовања за демократију још од 1997. године, учесницима се обратио Миљенко Дерета, извршни директор. Садржаји грађанског васпитања и предмета «Пројекат Грађанин»,

које су Грађанске иницијативе развијале конципирани су тако да ученицима омогуће слободу изражавања мишљења и ставова, унапређивање вештина комуникације, развијање способности критичког мишљења, аргумендовања, одговорног одлучивања, и нарочито, делања. Представљен је недавни пример из Враћа у коме су ученици сопственим ангажманом допринели унапређивању организације саобраћаја у свом граду. Пажњу учесника скренуло је и излагање мр Јелене Враћешевић са Учитељског факултета и Центра за интерактивну педагогију у Београду. Она је истакла да свако од нас сноси део одговорности за вршење дискриминације, опресије и одржавање система доминације, што је уједно и тема пројекта «Образовање за друштвену правду» који се реализује у десет земаља. Питање родне равноправности као важног индикатора демократичности заједнице и образовног система отворила је др Нада Половина. Истакла је да се у претходном петогодишњем периоду повећао број девојака које су стекле средње, више и високо образовање, али да мушкарци и даље значајно предњаче у броју магистара и доктора наука. Корак у правцу укључења тематике родне равноправности у школски систем у Србији представљају и активности Школе за равноправност, коју је покренуо Центар за женске студије и истраживања рода.

Учесници из региона су представили проблеме и актуелно стање у области образовања за демократију у својим земљама. Посебно су истакли активности невладиних организација у спровођењу програма припреме младих за живот у демократском друштву. Представник Форума за слободу одгоја из Хрватске презентовао је програм *Право у свакодневици* и приказао најзначајније резултате његове примене. Овај програм, усмерен на оснаживање младих да постану активни грађани кроз развијање практичних знања о праву и правном систему, стицање вештина критичког мишљења и ненасилног решавања проблема, постао је од 2002/2003. године изборни предмет у основној школи. Утисак је да се са највећим друштвеним проблемима и препрекама суочава образовни систем у Босни и Херцеговини. Изажена национална подељеност, као што нас је упознала представница Центра за образовне иницијативе Степ бу Степ, манифестује се у феномену постојања тринаест министарстава за образовање и «две школе под истим кровом». Учесници конференције имали су прилику да се упознају и са стањем образовања за демократију и у Црној Гори,

Македонији и Словенији. Поред разлика, присутни су и слични проблеми у спровођењу демократизације образовног система.

Завршницу конференције чиниле су три радионице посвећене изради регионалног, националног и локалног пројекта у области образовања за демократију и грађанско друштво. Препоруке изведене из овог дела конференције усмерене су пре свега на унапређивање рада кроз размену искустава и умрежавање у региону, и то кроз организовање конгреса и конференција, стварање електронске берзе идеја и пројеката, доступност материјала. Најзначајнија очекивања тичу се постизања јасних критеријума и стандарда квалитета, као и усаглашене методологије праћења и евалуације. На националном нивоу, као циљеви будућих пројеката издвојили су се унапређење програма и рада наставника, дефинисање стратегије развоја образовања за демократију и постављање стандарда квалитета рада наставника и тренера, као и боља сарадња свих актера и подршка локалне заједнице.

Један од предлога учесника радионице јесте и да се презентације радова са конференције учине доступним широј јавности путем сајта Института за педагошка истраживања www.ipisr.org.yu. И у наредном периоду бављење теоријским и практичним проблемима образовања за демократију остаће један од приоритета Института за педагошка истраживања.